

ZSILLE GÁBOR
Író, vagyis hős
 Feliks Netz 70 éves

Ez a fejezet 2000 nyarának derekán kezdődött. Harmadik hónapja Krakóban laktam, a világcsavargó nagyapámtól örökölt pénzen, egy remek belvárosi házban, két emelettel az idős írófejedelem, *Jan Józef Szczepeński* fölött. A lengyel nyelv ismerete nélkül fejest ugrottam a város mindennapjaiba – és nem bántam meg. Idóm túlnyomó részét templomokban töltöttem, piaci sétákkal és kávéházi üldögéléssel, angol–lengyel szótárral a kezemben, szorgalmasan ellenőrizve az elém kerülő kifejezéseket. Aznap este is egy kávéházban időztem, a királyi vár dombjához vezető utca egyik csehovi stílusú kuckójában. A *Magyar Napló* folyóirat frissen megjelent számát tanulmányoztam, amelyet a szerkesztők teljes egészében Krakónak szenteltek, annak ürügyén, hogy abban az esztendőben Európa egyik kulturális fővárosa volt. A sok kiváló tanulmány között ráakadtam egy számomra ismeretlen szerző, bizonyos *Feliks Netz* esszéjére, *Egy öregúr San Diegóból – kalandom Márai Sándorral* címmel. Ebben a huszadik századi magyar irodalom zászlóshajójához fűződő kötődéseiről vall, abból az alkalomból, hogy akkoriban jelent meg lengyelül *A gyertyák csonkig égnek* című Márai-regény, Netz fordításában. Ám természetesen annál sokkal többről beszélt: Magyarország iránti érzéseiről, az európai kultúra és az értelmiségi lét esélyeiről. Ha úgy tetszik, egy klasszikus polgár vallomásait tartottam a kezemben. Nem tudom, szégyellnem kellene-e: ha egy felemelő olvasmánnyal találkozom, a szellemi izgalom és az érzelmi telítettség hatására rendszerint könnybe lábad a szemem. Feliks Netz írását is így, sirással küszködve, meg-megállva olvastam végig. Elérzékenyültem a soraiból áradó őszinteségtől, a bátor feltárulkozástól, a szülőhazámnak nyújtott baráti kéztől. Tovább erősödött születőfélben lévő meggyőződése, miszerint a lengyelek jobban szeretik a magyarokat, mint mi, magyarok a lengyeleket – sőt saját magunkat. Netz amúgy „élete legnagyobb irodalmi élményének” nevezi Márai műveit, sőt azt írja, hogy „amióta Márai megjelent az életében, más ember lett. A felesége szerint: jobb.”

Este fél hét volt. Szívem csordultig telt. Oda-szóltam a bájós pincérlánynak, hogy hamarosan visszajövök, és minden holmim az asztalon hagyva, a lengyel telefontársaság főtéri irodájába siettem. Feliks

Netz telefonszáma iránt érdeklődtem – az esszéből egyértelműen kiderült, hogy valahol Katowicében lakik. Az ügyintéző kisasszony lelkiismeretesen keresgélt, majd közölte: ilyen nevű előfizető *nem létezik*. Majd hozzátette, hogy megpróbálkozhatom a népeségnyilvántartó hivatalnál, de nem lesz könnyű dologom, mert „a Feliks Netz név Lengyelországban elég gyakori”. Hálásan bólogattam, ám közben egészen biztosan tudtam: csak egyetlenegy Feliks Netz létezik, a magyar kultúra lovagja; csak egyetlenegy Netz Félix, aki író, aki Európában született, tehát hős; és én ezt a lovagot keresem, éppen őt.

*

Másnap elsétáltam a magyar főkonzulátus Szent Márk utcai épületébe (amikor e sorokat írom, a Kossuth rádióban éppen bejelentik, hogy a magyar átmeneti kormány 2009 őszétől bezárja krakkói főkonzulátusát...), ahol gond nélkül megkaptam a hön áhitott katowicei postacímét. Kiderült ugyanis, hogy Feliks Netz közeli ismerőse az akkori főkonzulnak, a költő és történész *Kovács Istvánnak*. Általában hanyag és lusta levélíró vagyok, ám akkor nem sokat haboztam: még aznap lelkesült levelet küldtem Netz úrnak. Mertem az anyanyelvemen írni, hiszen joggal feltételeztem: Márai Sándor lengyelre fordítója biztosan szépen beszél magyarul. És e gondolatommal cseppet sem tévedtem. Pesti otthonától négyszáz kilométerre a szegény költő azt adja ajándékba, ami éppen nála van. Levelemben felajánlottam Netznek, hogy átengedem neki Márai *Ég és föld* című könyvét. Csodálatos mű! Könnyed, ám biztos kézzel fogalmazott karcolatok, afféle miniatűr novellák gyűjteménye, finom humorral átszőve. Igen, ég és föld, „hiszen ég és föld között élünk: van bennünk valami halhatatlan és isteni, de néha szoktuk az orrunk is piszkálni, ha egyedül vagyunk a szobában; lelkünkben elfér India minden bölcsessége, de egyszer pofozkodtunk a kávéházban egy részeg iparlovaggal; hiszünk az égben és a földben, mert emberek vagyunk, ég és föld között, ámen.” Soraimra postafordultával megérkezett a válasz, egy hasonlóan lelkes és nagyon baráti levél, amelyben ismeretlen kollégám máris meghívott magához Katowicébe. Egy újabb levélváltással kitűztük a látogatás napját: úgy beszélünk meg, hogy a pályaudvar bejáratánál találkozunk, ismertetőjelként pedig az ígért Márai-könyvet tartom a kezemben. (Ismertetőjele: Márai, hm, ez nem rossz...)

Ha mélyen megérint bennünket egy nagyszerű írás, akaratlanul is elképzeljük, hogyan nézhet ki a szerzője. Esszéje alapján úgy képzeltem, Feliks Netz idős férfi lehet, hátrafésült ősz hajjal; lélekben fiatalos, ám megfontoltan lassú mozgású. A vonaton zötykölődve is ezen gondolkod-

tam, egyre növekvő kíváncsisággal. Végül ott álltam a megbeszélthelyen, a nem túlságosan elegáns pályaudvar nyüzsgésében, és minden egyes felbukkanó férfit néhány pillanatig Netznek képzeltem. Majd kivált a tömegből egy arc, és már messziről intett, mozdulatával azt üzenve: aha, csak nyugalom, minden a legnagyobb rendben!

Lendületes, ruganyos léptekkel közeledett, szinte szökellt; őszes fűrtjei szabadon, csaknem kócosan lengedeztek. Akárhogyan is, a legfontosabb, hogy homlokán ott derengett a pecsét; a titokzatos védjegy, amelyet a sok éven keresztül végzett szellemi munka nyom ránk. Elém penderült, levette divatos napszemüvegét, és kezet nyújtott: „Netz Félix vagyok.” Így mondta, családnevét előre téve – e sorrendet rajtunk kívül az egész világon csak a japánok alkalmazzák. Negyedóra elteltével pedig már meg is éreztünk kertés családi házába. Emeleti dolgozószobájának egész falát könyvespolc borítja. Nagyon dobog a szívem: legfelső polcának első helyén egy lengyel nyelvű Biblia áll, mellette pedig a magyar, az angol és a német nyelvű kiadás. A keresztény Európában

évszázadokon keresztül íratlan szabály volt: egy könyvtár első polcának első helyén a Biblia, vagyis a Könyvek Könyve állt – minden egyéb kötet csak utána következett. Itália kolostori könyvtáraitól a németalföldi hercegek palotáinak könyvtártermeiig mindenütt ezt az elvet követték; legnagyobb reneszánsz királyunk kódexeit, a Corvinákat is ennek szellemében helyezték a polcokra. A huszadik század deszakralizált közkönyvtáraiban mindezzel aligha törődnek. Még a budapesti Lengyel Intézetben is az a helyzet, hogy ma, 2009 nyarán könyvtárunk állományában egyetlen kötet Biblia sincs, se lengyel, se magyar kiadásban. E szégyenletes hiányt pedig azzal indokolják, hogy „annak idején volt ott egy igazgatónő, aki nem nagyon szerette a vallásos dolgokat”... Ezzel szemben Katowicében odaállok egy magánlakás könyvespolca elé, és egyszeriben helyreáll a világ rendje, megérkezik a vigasz... Abban a pillanatban biztosan tudtam, hogy az isteni Gondviselés egy nagyszerű emberhez vezérelt.

*

„Honnan került ide Magyarország?” – teszi fel a kérdést Feliks Netz Márai Sándorról szóló esszéjében. Majd így folytatja: – „Különös nyelvükkel, ahogy a lengyelek mondják, a magyarok mintha a Marsról jöttek volna! Nem tudom. És mégis tudom, zsigerből; vagyis ez nem

egyértelmű, hanem rejtett ismeret. Amikor tizennégy éves voltam, hangosan felolvastam egy magyar költő versét, akinek neve számomra új volt: *Petőfi Sándor*. Ezt a verset *Julian Tuwim* fordította lengyelre, akiért akkoriban rajongtam. Nos, ebben a versben olyan szavak ismétlődtek, amelyekről – fennhangon olvasva – a hideg futkározott a hátamon: „A korlátlan természet / Vadvirága vagyok én.”

Minden nyelv nehéz, ha igényesen, magas szinten akarjuk beszélni. A magyar nyelv legfőbb nehézsége valószínűleg a magányossága; a tény, hogy bár hivatalosan a finn-ugor nyelvcsalád tagja, a valóságban nincsenek közvetlen rokonai. Akad néhány olyan vonása, amelyet egy külföldi több évtized alatt sem képes tökéletesen

FELIKS NETZ

Ars poetica

*A költészet a gesztus
amellyel Norwid
előhúzza zsebéből
a már zálogba adott órát*

*A költészet az egyetlen utas
ama nevezetes vonaton
amely A pontból B pontba tart*

*A költészet az, amit egy kutya
a szívében hordoz*

Végakarát

*rátok hagyom a csontjaim, hogy szerteszórják
az éhes, kóbor kutya, mert amit egy kutya elás,
azt az ember meg nem leli*

Zs. G. fordításai

elsajátítani: az egyik ilyen az alanyi és a tárgyias igergozás megkülönböztetése. Az igekötők használata is rengeteg csapdát rejt. Bármely nyelv tanulása kezdetén a szegény külföldit a szokásosnál is több kegyetlen pillanat fenyegeti, olykor pedig szerfelett mulatságos helyzetekbe kerülhet. Emlékszem, körülbelül fél éve ismerkedtem a lengyel nyelvvel, amikor fontos megbeszélés volt a Nobel-díjas nagyság, *Czesław Miłosz* titkárnyójevel, *Agnieszka Kosińska*val. Krakkó főterén találkoztunk, ugyan hol máshol; nem, nem a legnagyobb lengyel költő, *Adam Mickiewicz* állószobránál, hanem a tizenötödik században épült Tűztorony tövében. Örömmel üdvözlöttük egymást, majd Kosińska kisasszony a tenyerét dörzsölve bejelentette: „Rendben, Gábor, akkor most tegezésre váltunk!” (A lengyel ezt úgy fejezi ki: „megyünk a te-re”). Én pedig habozás nélkül feleltem: „Nagyon szívesen! És az a te messze van?” Vagy megemlíthetem boldogult kamaszkorom dániai esetét is,

amikor első alkalommal nyílt lehetőségem külföldön alkalmazni az iskolában szerzett angol nyelvtudásom, és vendéglátóm kérdésére: „Are you hungry?“, lányos zavaromban rávágtam: „Oh yes, I am from Budapest.” Hogy annak idején Feliks is elkövetett-e hasonlóan vicces hibákat, azt nem tudhatom (biztosan elkövetett, bár én akkoriban még a világon sem voltam) – ma már csak nyelvtanulásának végeredményét láthatom, és az valóban lenyűgöző. Egy alkalommal elújságoltam neki, hogy magyarra fordítottam egy fiatal legnicai költőnő, *Anna Podczaszy* néhány versét. Feliks hallgatott, majd felcsillanó szemmel kivágta: „A *podczaszy* szó magyar jelentése: *pohárnok!*” Elképedtem. Ugyan honnan ismer egy ilyen ritka, történelmi kifejezést? A számos esztendő alatt mennyi mindent gyűjtött a fejébe a magyar kultúrával kapcsolatban?

Hanem Feliksszel más témákról is bátran beszélgethettem, gyakorlatilag az élet bármely területéről. Szinte minden héten kaptam tőle egy tartalmas üzenetet drótpostán. E leveleket nem töröltem ki a számítógépeemből, a mai napig megvannak. Kedvencem az, amelyben egyik legkedvesebb költője, a romantika korának szerencsétlen sorsú géniusza, *Cyprian Kamil Norwid Gyászrapszódia Bem emlékére* című versét méltatja: „Ez egy zseniális költemény: az 1850-ben meghalt Bem tábornok, a népek tavaszának hőse, a magyarok és a lengyelek közös hőségének temetéséről szól. Hanem ötödik és hatodik szakaszában harcra buzdít, vagyis felkelésre, forradalomra: «Tovább! Tovább!» E vers egy pogány temetés leírása, az ősi szlávok szertartáskönyve alapján. Az elhunytat saját lovára ültették, kezét összefonták a mellkasán, térdénél fáklyák parázslottak. Kardja markolatát befönték babérlevéllel, pengéjére gyertya viaszát csorgatták. A ló szépségesen mozog, már-már táncol...”

A levelezés mellett két-háromhavonta találkoztunk is. E személyes együttlétek nagyon fontosak voltak számomra. Három hónappal azután, hogy megismerkedtem Feliksszel, Budapesten meghalt az édesapám. 1943-ban született, négy évvel volt fiatalabb Feliksnél. Éppen a halála napján pedig Krakkóban bemutatkoztam egy másik kiemelkedő szerzőnek, az 1945-ös születésű *Adam Zagajewskinek*. Attól kezdve úgy éreztem, két lengyel pótapám lett, két szellemi pártfogóm: Zagajewski és Netz. A távozók helyébe mindig új és új emberek lépnek... Rendszeres találkozásainknak az vetett véget, hogy 2003 novemberében fájó szívvel búcsút vettem Krakkótól, és visszaköltöztem Budapestre. Azzal biztatgattam magam, hogy egy magyar költőnek Magyarországon a helye. Egy magyar költőnek ott a helye, ahol az anyanyelvét beszélik.

*

Ha végigtekintek kies szülőhazám közéletén, az összkép meglehetősen lesújtó; csupán néhány dologra lehetek büszke. Ezek egyikét úgy hívják: Ünnepi Könyvhét, e több mint nyolcvan esztendeje élő nemes vállalkozás, amely még a második világháború idején sem maradt el. (Egyedül 1957-ben nem tartották meg, afféle néma tiltakozásként az 1956-os forradalom elfojtása miatt.) Valódi magyar találmányról van szó: sehol Európában nincs még egy ország, ahol önálló ünneppsorozatot rendeznének a könyvnek. A 2005-ös Könyvhétre a budapesti Pont Kiadó megjelentette Feliks Netz *Halottak napján született* című, eredetileg 1995-ben írt regényét, az egyik legkiválóbb magyar polonista, *Szenyán Erzsébet* fordításában. Ez volt Feliks bemutatkozása a magyar közönségnek. (Három évvel később *Dysharmonia Caelestis* című regénye is a magyar olvasók kezébe került, ugyanattól a kiadótól, ugyanazon fordító jóvoltából.)

A jeles alkalomból Feliks néhány napot fővárosunkban töltött, író-olvasó találkozókra vett részt, lubickolt a személyre szabott sikerben. Szereztem neki egy jegyet, és magammal vittem a Magyar Napló által szervezett, immár hagyományosnak mondható dunai hajókirándulásra. Feliks bölcs derűvel bámulta az embertelen méretű nagyváros fénytengerét. Miután partot értünk, a szórakozás végeztével kezdődhetett a munka. Az Operaházzal szemközti Művész kávéházba mentünk, amelynek berendezése muzeális érték, letelepedtünk, és az apró márványasztalt beborítottuk kéziratokkal és fénymásolt versekkel. A mai sziléziai szépirodalmat bemutató összeállítást készítettünk elő. (Megjelent a Magyar Napló 2005/8. számában.) Szombat este volt, körülöttünk bőszen zajlott a mindennapi élet, összefújó szerelmespárokkal, divatról csevegő asszonyokkal és focimeccsről vitatkozó férfiakkal – mi pedig olyan rendkívül közismert alkotókról beszélgettünk, mint *Tadeusz Kijonka*, *Marian Kisiel* és *Krzysztof Siwczyk*... Úgy gubbasztottunk a sarokban, mint két varjú. Vagy mint két csodabogár – homlokunkon a pecséttel.

Végül Feliks elővett egy példányt a magyarul megjelent regényéből, és dedikálta nekem. Rá jellemző módon belecsempészett egy finom utalást, ezúttal Voltaire *Candide* című utópiájának egyik híres szófordulatát. Nem is dedikáció lett az, inkább egy gyönyörű végrendelet. Most idemácsolom, legyen ez a végszó – és remélem, hogy még sok-sok évig nem kell végrehajtanom:

„Ha már nem leszek itt e *lehetséges világok legjobbikán*, őrizz meg az emlékezetemben, és idézd fel a barátaidnak, hogy Katowicében élt egyszer egy ember, aki szerelmese volt Magyarországnak és a magyaroknak!”